

เพื่อให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้กำลังพล ทอ. มีคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติราชการ

กฐิน

กฐิน เป็นภาษาพระวินัย เป็นชื่อเรียกผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน แล้วรับมานุ่งห่มได้ กฐิน เป็นศัพท์บาลี แปลตามศัพท์ว่าไม้สะดึง คือ “กรอบไม้” หรือ “ไม้แบบ” สำหรับซึ่งผ้าที่จะเย็บเป็นจีวรในสมัยโบราณ ซึ่งผ้าที่เย็บสำเร็จจากกฐินหรือไม้สะดึงแบบนี้เรียกว่า ผ้ากฐิน

โดยคำว่า การทอดกฐิน หรือการกรานกฐิน จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง ตามพระวินัยบัญญัติเถรวาทที่มีกำหนดเวลา คือพระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้ นับแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทรงคุณที่มีจีวรชำรุด ดังนั้นกฐินจึงจัดเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยจำเพาะ ซึ่งนอกจากในพระวินัยฝ่ายเถรวาทแล้ว กฐินยังมีในฝ่ายมหายานบางนิกายอีกด้วย แต่จะมีข้อกำหนดแตกต่างจากพระวินัยเถรวาท

การได้มาของผ้าไตรจีวร อันจะนำมากรานกฐินตามพระวินัยบัญญัติของเถรวาทนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงห้ามการรับผ้าจากผู้ศรัทธาเพื่อนำมากรานกฐิน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดพิธีการถวายผ้ากฐิน หรือการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนขึ้น และด้วยการที่การถวายผ้ากฐินนั้น จัดเป็นสังฆทานคือถวายแก่คณะสงฆ์โดยไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อให้คณะสงฆ์นำผ้าไปอุปโลกน์ ยกให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตามที่คณะสงฆ์ลงมติ (ญัตติทุติยกรรมวาจา) และกฐินจัดเป็นกาลทาน ที่มีกำหนดเขตเวลาถวายแน่นอน คณะสงฆ์วัดหนึ่งๆสามารถรับได้ครั้งเดียวในรอบปี จึงทำให้ประเพณีการทอดกฐินเป็นบุญประเพณีนิยมที่สำคัญ ของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย

การถวายกฐินนั้น มีข้อจำกัดหลายอย่าง ซึ่งทำให้การถวายกฐินมีความพิเศษแตกต่างจากทานอย่างอื่นดังนี้

(๑) จำกัดประเภททาน คือ ต้องถวายเป็นสังฆทานเท่านั้น จะถวายเฉพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเหมือนทานอย่างอื่นไม่ได้

(๒) จำกัดเวลา คือกฐินเป็นกาลทานอย่างหนึ่ง (ตามพระบรมพุทธานุญาต) ดังนั้นจึงจำกัดเวลาว่าต้องถวายภายในระยะเวลา ๑ เดือน นับแต่วันออกพรรษา เป็นต้นไป

(๓) จำกัดงาน คือ พระภิกษุที่กรานกฐินต้องตัด เย็บ ย้อม และครองให้เสร็จภายในวันที่กรานกฐิน

(๔) จำกัดไทยธรรม คือ ผ้าที่ถวายต้องถูกต้องตามลักษณะที่พระวินัยกำหนดไว้

(๕) จำกัดผู้รับ คือ พระภิกษุผู้รับกฐิน ต้องเป็นผู้ที่จำพรรษาในวัดนั้นโดยไม่ขาดพรรษาตั้งแต่ ๑ รูป ขึ้นไป และจะใช้ ๕ รูปขึ้นไปในการกรานกฐินในโบสถ์เท่านั้น

(๖) จำกัดคราว คือ วัด ๆ หนึ่งรับกฐินได้เพียงปีละ ๑ ครั้งเท่านั้น

(๗) เป็นพระบรมพุทธานุญาต ทานอย่างอื่นทายกทูลขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาต เช่น มหาอุบาสิกาวิสาขา ทูลขออนุญาตผ้าอาบน้ำฝน แต่ผ้ากฐินนี้พระองค์ทรงอนุญาตเอง นับเป็นพระประสงค์โดยตรง

ความเป็นมาของกฐิน

ภิกษุชาวเมืองปาฐา^๑ ๓๐ รูป ได้เดินทางเพื่อมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แต่ยังไม่ทันถึงเมืองสาวัตถี ก็ถึงวันเข้าพรรษาเสียก่อน พระสงฆ์ทั้ง ๓๐ รูป จึงต้องจำพรรษา ณ เมืองสาเกต ในระหว่างทาง พอออกพรรษาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ออกเดินทาง มาเข้าเฝ้าพระศาสดาด้วยความยากลำบาก เพราะฝนยังตกชุกอยู่ เมื่อเดินทางถึงวัดพระเชตวัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามถึงความเป็นอยู่และการเดินทาง เมื่อทราบความลำบากนั้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาคบถ้วนไตรมาส สามารถรับผ้ากฐินได้ และภิกษุผู้ได้กรานกฐิน ย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ ภายในเวลาอันสงฆ์กฐิน(นับจากวันที่รับกฐินจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ คือ

(๑) ไปไหนไม่ต้องบอกลา

(๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับสามเณร

(๓) ฉันทคุณโภชนะได้ (รับนิมนต์ที่เขานิมนต์โดยออกชื่อโภชนะฉันทได้)

(๔) เก็บอดีตเรกจีวรไว้ได้โดยที่ยังมีได้วิกัปป์ และอธิษฐาน โดยไม่ต้องอาบัติ

(๕) จีวรลาภอันเกิดขึ้น จักได้แก่ภิกษุผู้ได้กรานกฐินแล้ว

ชนิดของกฐินในประเทศไทย^๒

กฐินหลวง คือ กฐินที่ทอดถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดหลวง ประกอบด้วยองค์กฐิน คือผ้ากฐิน และบริวารกฐินที่เป็นของทางราชการ มีงบประมาณจัดไว้โดยเฉพาะ และมีจำนวนเท่าวัดหลวงในประเทศทั้งหมด แต่ผู้ขอพระราชทานทอดกฐินหลวงสามารถจัดบริวารกฐินถวายวัดเพิ่มได้ ไม่มีข้อห้าม กฐินหลวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายด้วยพระองค์เอง เรียกว่า พระกฐินหลวง หรือ พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน

(๒) พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์ หน่วยราชการ หรือประชาชนที่กราบบังคมทูลขอพระราชทานไปทอดที่วัดหลวงแทนพระองค์ เรียกว่า กฐินพระราชทาน

^๑ <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=05&i=95>

^๒ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กฐินและแนวทางปฏิบัติ. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๓๖

กฐินราษฎร์ คือ กฐินที่ราษฎร หรือชาวบ้านทั่วไป จัดการทอดกันเองที่วัดราษฎร์ เช่น วัดในหมู่บ้าน กฐินราษฎร์ อาจมีเจ้าภาพทอดคนเดียวที่ เรียกว่า เจ้าภาพกฐิน ก็ได้ อาจรวมกันเป็นหมู่เป็นคณะไปทอดร่วมกัน ที่ เรียกว่า กฐินสามัคคี ก็ได้ แม้การทอดจุลกฐินก็นับเป็นกฐินสามัคคีเช่นกัน กฐินราษฎร์ ส่วนใหญ่ทำกันเป็นงานใหญ่ เอิกเกริก ถือว่าเป็นบุญใหญ่ได้บุญอันยิ่งใหญ่มาก เช่น ทำบุญฉลองก่อนนำไปทอดบ้าง เวลานั้นไปวัดบ้างก็ แห่แห่นไปทางน้ำ บ้างก็ไปทางบก บ้างนำขึ้นหลังช้างหลังม้า หรือใส่รถแล้วแห่แห่นกันไป ทำให้ดูเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่และสำคัญ

กฐินต้น คือ กฐินที่พระเจ้าแผ่นดิน เสด็จพระราชดำเนินไปถวายที่วัดราษฎร์อย่างไม่เป็นทางราชการ กฐินต้น ที่เรียกเช่นนี้ เพราะเป็นการเนื่องในพระเจ้าแผ่นดิน มีลักษณะเดียวกับคำว่า ประพาสต้นข้าง ต้นม้านต้น กฐินต้น เป็นกฐินที่ไม่กำหนดวัดแน่นอน แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดวัดใด ถือเป็นการพระราชกุศล ส่วนพระองค์ตามพระราชอัธยาศัย ส่วนใหญ่จะเป็นวัดตามหัวเมืองที่ทรงพระราชศรัทธา และมีใช้เป็นวัดหลวง เพราะกฐินวัดหลวงถือว่าเป็นกฐินของหลวง หรือของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงอยู่แล้ว

จุลกฐิน คือ คำเรียก การทอดกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน โดยต้องอาศัยความสามัคคีของผู้ศรัทธาจำนวนมาก เพื่อผลิตผ้าไตรจีวรให้สำเร็จด้วยมือภายในวันเดียว กล่าวคือ ต้องเริ่มตั้งแต่เก็บฝ้าย ตัด เย็บ ย้อม และถวายให้พระสงฆ์กรานกฐินให้เสร็จภายในเวลาเช้าวันหนึ่งจนถึงย่ำรุ่งของอีกวันหนึ่ง

ดังนั้นโบราณจึงนับถือกันว่า การทำจุลกฐินมีอานิสงส์มาก เพราะต้องใช้ความอุตสาหะพยายามมากกว่า กฐินแบบธรรมดา (มหากฐิน) ภายในระยะเวลาอันจำกัด โดยจุลกฐินนี้ปัจจุบันมักจัดเป็นงานใหญ่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

มหากฐิน เป็นศัพท์ที่เรียกเพื่อหมายความถึงการทอดกฐินที่มีบริวารกฐินมาก ไม่ต้องทำโดยเร่งรีบเหมือนจุลกฐิน มหากฐินคือกฐินที่ทอดถวายตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยในปัจจุบัน ที่จะมีการรวบรวมจตุปัจจัยไทยธรรมและสิ่งของต่าง ๆ เพื่อนำไปเป็นเครื่องประกอบในงานกฐินถวายแก่พระสงฆ์ เพื่อนำไปทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป (มหากฐินไม่ใช่ศัพท์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก) โดยมหากฐินนั้นอาจเป็นกฐินที่มีเจ้าภาพเพียงคนเดียวหรือกฐินสามัคคีก็ได้

กฐินตกค้าง หมายถึง กฐินที่ไม่มีคนจอง เรียกสั้น ๆ ว่า กฐินตก ก็มี กฐินตกค้าง เป็นคำเรียกการที่วัดใดวัดหนึ่ง ไม่มีผู้มาจองกฐินเลย จนกระทั่งออกพรรษาแล้วก็ ยังไม่มีคนจอง ซึ่งในระหว่างเวลา ๑ เดือนนับแต่วันออกพรรษาไป เป็นระยะเวลาที่ภิกษุผู้จำพรรษา แล้วสามารถรับผ้ากฐินได้ แต่เมื่อไม่มีผู้ใดมาจองกฐิน กฐินวัดนั้นมีที่ท้าวว่าจะไม่มี จึงเรียกว่ากฐินตกค้าง คือยังตกค้างอยู่ที่อื่นยังไม่ถึงวัดนั้น เมื่อผู้มีศรัทธาทราบว่า วัดใดกฐินตกค้าง นิยมนำผ้ากฐินไปทอดที่วัดนั้นเป็นการรีบด่วน โดยไม่ต้องจองล่วงหน้าเหมือนปกติ เพื่อสงเคราะห์ให้สงฆ์ในวัดได้รับอานิสงส์กฐินตามพระวินัยถือว่าเป็นบุญ ใหญ่อย่างหนึ่งเหมือนกัน เรียกการถวายกฐินแบบนี้ว่าทอดกฐินตกค้าง

กฐินทาน แปลว่า การถวายผ้ากฐิน, การทอดกฐิน, สิ่งของถวายร่วมกับผ้ากฐิน กฐินทาน หมายถึงการที่ทายกทายิกาผู้มีศรัทธา นำผ้าพร้อมทั้งบริวารไปถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนที่วัดใดวัดหนึ่ง ภายในเขตกำหนด เพื่อให้สงฆ์วัดนั้นประกอบสังฆกรรมทำเป็นผ้ากฐิน แล้วอนุโมทนารับอานิสงส์ตามพระวินัยต่อไป

เรียกภูมิตานโดยทั่วไปว่า ทอดกฐินบ้าง ถวายกฐินบ้าง กฐินทาน มิใช่เฉพาะทายกทายิกาหรือ ชาวบ้านเท่านั้นที่ทำได้ แม้ภิกษุสามเณรก็สามารถทำ คือเป็นเจ้าของกฐินและทอดกฐินได้ แต่ต้องมีใช้วัดที่ตัวเองจำพรรษาอยู่เท่านั้น ไปทอดวัดอื่น ๆ ท่านไม่ห้าม

กฐินโจร เป็นสำนวนพูด หมายถึง กฐินที่ไปทอดโดยไม่ได้จองล่วงหน้า ไปทอดแบบจู่โจม เรียวกฐินจร ก็มี ในการทอดกฐินทั่วไป มีธรรมเนียมว่าต้องจองกฐินล่วงหน้า การที่จัดเครื่องกฐินพร้อมสรรพ แล้วนำไปทอดที่วัด ซึ่งยังไม่มีผู้จองกฐินทันทีทันใดแบบจู่โจม หรือบอกกะทันหันแบบตั้งตัวไม่ทันเหมือนโจรบุกขึ้นบ้าน จึงเรียกว่า กฐินโจร หรือเรียกว่า กฐินจร เพราะเป็นกฐินที่สัจจมาโดยไม่มี การนัดหมายซึ่งการทอดกฐินแบบนี้ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน กฐินโจร คำนี้อาจเกิดมาจากล้อคำว่า กฐินโจล ซึ่งแปลว่าผ้ากฐิน เพราะมีเสียงคล้ายกัน จึงขอยืมมาล้อในกรณีที่มีการทอดกฐินแบบจู่โจมหรือไม่มี การบอกล่วงหน้าตามธรรมเนียมกฐินทั่วไป

ปริศนาธรรมการประดับธง จะเห็นว่านอกจากธงชาติและธงธรรมจักรที่นำไปติดไว้ตามกำแพงวัดแล้ว จะมีธงระฆังแขวนอยู่ด้วย ซึ่งมีตำนานความเป็นมา ๒ นัย คือ

(๑) ในสมัยโบราณ การเดินทางต้องอาศัยการดูทิศทางจากดวงดาว เช่นในการเคลื่อนขบวนทัพในตอนจวน สว่าง ต้องอาศัยดาวระฆังซึ่งขึ้นในช่วงนั้นพอดี การทอดกฐินในสมัยโบราณเป็นงานใหญ่มีภาระต้องจัดทำมาก บางที่ต้องไปทอด ณ วัดที่อยู่ไกลบ้าน ต้องอาศัยดูทิศทางจากดาวระฆังซึ่งพอขึ้นก็เริ่มเคลื่อนขบวนกฐินจะไปได้ สว่างที่วัดพอดี ต่อมาจึงมีผู้ที่คิดทำธงประดับองค์กฐินให้สวยงามรวมทั้งประดับบริเวณวัด จึงได้มีการจัดทำรูประฆังขึ้น หวังให้เป็นเครื่องหมายว่าวัดนี้มีผู้จองหรือทอดกฐินแล้ว

(๒) มีนิทานโบราณ ว่าเศรษฐีผู้หนึ่งเป็นคนขี้เหนียว ไม่เคยคิดทำบุญสร้างกุศล นำสมบัติไปฝังไว้ที่หน้าบ้าน ครั้นตายลงจึงไปเกิดเป็นจระเข้เผ่าสมบัติของตน ได้รับความทุกขเวทนา จึงไปเข้าฝันภรรยาให้มาขุดสมบัติไปทำบุญกุศล ภรรยาจึงจัดให้มีการทอดกฐินขึ้น จระเข้เศรษฐีนั้นบังเกิดความยินดี ว่ายตามขบวนเรือแห่องค์กฐินไป แต่ยังไม่ทันถึงวัดก็หมดแรงไปต่อไม่ไหว จึงบอกภรรยาให้วาดรูปจระเข้ใส่ธงไปแทน ตั้งแต่นั้นมาจึงมีสัญลักษณ์คือธงกฐินซึ่งมีรูปสัตว์อยู่ ๔ จำพวก เป็นสัญลักษณ์ รูปเต่า รูปนางมัจฉา รูปจระเข้ และรูปตะขาบ

ความหมายและปริศนาธรรมของธงกฐินทั้ง ๔^๓

(๑) **ธงเต่า** หมายถึง สติ ที่คอยระวังรักษา आयตนะทั้ง ๖ ซึ่งสะท้อนถึงเต่าที่มีกระดองแข็งคอยคุ้มกันป้องกันภัยเมื่อรู้ว่ามิภัยก็จะหดอวัยวะ ซ่อนในกระดองทันที “ธงเต่า” ใช้ประดับเพื่อแจ้งว่าวัดนี้ทอดกฐินเรียบร้อยแล้ว

(๒) **ธงนางมัจฉา** หมายถึง ความหลง ซึ่งสะท้อนถึงเสน่ห์แห่งความงามที่ชวนให้หลงใหล ให้เคลิบเคลิ้ม “ธงนางมัจฉา” ใช้ประดับงานพิธีถวายผ้ากฐิน เป็นตัวแทนหญิงสาวตามความเชื่อว่า อานิสงส์จากการถวายผ้าแก่ภิกษุสงฆ์จะมีรูปงาม

^๓ <https://dcd.mcu.ac.th/?p=1730>

(๓) **ธงจระเข้** หมายถึง ความโลภ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพ สัตว์ปากใหญ่กินไม่รู้จักอิ่ม “ธงจระเข้” ใช้ประดับในการแห่ มีตำนานว่าเศรษฐีเกิดเป็นจระเข้ว่ายน้ำตามขบวนกฐินจนขาดใจตาย ใช้ประดับวัดที่ทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ญาติโยมที่เดินผ่านไปมาเห็นเข้าก็จะยกมือไหว้อนุโมทนาสาธุ

(๔) **ธงตะขาบ** หมายถึง ความโกรธ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพสัตว์มีพิษ พิษที่เผ็ดร้อน เหมือนความโกรธที่แผดเผาจิตใจคน “ธงตะขาบ” ใช้ประดับเพื่อแจ้งว่าวัดนี้มีคนมาจองกฐินแล้ว ให้ผู้จะมาพิจารณาทอดกฐิน ผ่านไปวัดอื่นเลย

ในปัจจุบัน จะเห็นเพียง ธงจระเข้ และ นางมัจฉา ที่จะปรากฏในงานกฐิน ส่วนธงตะขาบ และเต่า พบเห็นได้น้อยจะมีเป็นบางวัดที่ยังคงรักษาธรรมเนียมเก่าอยู่

อานิสงส์ของการทอดกฐิน

(๑) เป็นการสงเคราะห์พระภิกษุ ที่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสให้ได้รับอานิสงส์ตามพุทธบัญญัติ

(๒) เป็นการเทิดทูนพระพุทธรูปปฏิมากรรมเรื่องกฐินให้คงอยู่สืบไป นับได้ว่าบูชาพระพุทธรูปศาสนาด้วยการปฏิบัติบูชาส่วนหนึ่ง

(๓) สืบต่อประเพณีกฐินทาน มิให้เสื่อมสลายไปจากวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย ซึ่งบรรพบุรุษนาสืบต่อกันมามีขาดสาย

(๔) การทอดกฐินเป็นการถวายทานโดยมิเจาะจงบุคคลโดยเฉพาะ แต่ถวายแก่หมู่สงฆ์เป็นส่วนรวมจึงเข้าลักษณะเป็นสังฆทาน ที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ว่ามีผลานิสงส์มาก

(๕) การร่วมบำเพ็ญกฐินทาน เป็น กาลทาน คือเป็นทานที่ถวายได้ภายในเวลาที่มีพระพุทธานุญาตกำหนด จึงมีอานิสงส์เป็นพิเศษ

(๖) ในการทอดกฐิน ส่วนใหญ่เป็นการร่วมมือร่วมใจกันของคนจำนวนมากเพื่อสร้างความดีงาม จึงเป็นการเสริมสร้างพลังสามัคคีขึ้นในสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

จัดทำโดย : กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ
คณอก.จัดกิจกรรมส่งเสริมให้กำลังพลของ ทอ.มีคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติราชการ